СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ
Факултет „Производствен и търговски бизнес“
Катедра „Аграрна икономика“

МЕЖДУНАРОДНА
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2019

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов
Председател:
Доц. д-р Марина Николова – Ръководител катедра „Аграрна икономика“
Членове:
Доц. д-р Маруся Линкова
Доц. д-р Виолета Блажева
Доц. д-р Наталия Неделчева
Гл. ас. д-р Радка Ненова
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
Ас. д-р Пламен Петров
Докторант Боряна Георгиева

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р ик. н. Сергей Горлов (Русия)
Членове:
Проф. д-р ик. н. Сергей Охрименко (Молдова)
Проф. д-р ик. н. Антонина Ряховская (Русия)
Проф. д-р Маджди Осман (Египет)
Проф. д-р Нидал Шабан (Ирак)
Проф. д-р Dragan Petrovic (Сърбия)
Проф. д-р Sonja Jovanovic (Сърбия)
Доц. д-р Йоана Панагорец (Румъния)
Доц. д-р Марина Николова (България)
Доц. д-р Маруся Линкова (България)
Доц. д-р Bahodirjon Nosirov (Узбекистан)
Доц. д-р Ziyoydin Israilov (Узбекистан)

Научен секретар:
Доц. д-р Маруся Линкова
Технически секретар – Мария Чонова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1762-3

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. д-р Марина Николова, Доц. д-р Маруся Линкова
ТРИДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНИ КАТЕДРА
“АГРАРНА ИКОНОМИКА”.....7

Организация и управление на инвестициите и иновациите в агросектора

Профессор, доктор экономических наук Ряховская Антонина Николаевна
СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО РОССИИ: ВОЗМОЖНОСТИ
ДЛЯ ОПЕРЕЖАЮЩЕГО РАЗВИТИЯ.....25

Doctor of Science, Professor Sergei Mihajlovic Gorlov, Gorshenin Alexander Yuryevich, Assistant professor, Syromyatnikov Denis Aleksandrovich
МЕТОДОЛОГИЯ АНАЛИЗА ПРОБЛЕМ УПРАВЛЕНИЯ
РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА 40

Dr. Abduaziz Abduvasikov, Dr. Bahodirjon Nosirov
THE EVOLUTION OF AGRICULTURAL MARKETS
OF UZBEKISTAN 48

Доц. д-р Гена Велковска
ЕКОЛОГИЧНАТА ОЦЕНКА И ОЦЕНКАТА НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ
ВЪРХУ ОКОЛНАТА СРЕДА В КОНТЕКСТА
НА СТРОИТЕЛСТВОТО ВЪРХУ ЗЕМЕДЕЛСКИ ТЕРИТОРИИ.....56

Доц. д-р Искра Маринова Пантелеева
НАУЧНА И ИНОВАЦИОННА ПОЛИТИКА – НЯКОИ
СЪЩНОСТНИ АСПЕКТИ.....63

Доц. д-р Виолета Блажева
КРИЗИТЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР 70

Гл. ас. д-р Радка Ненова
ПРИЛОЖЕНИЕ НА ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
ОТ ЧЕТВЪРТО ПОКОЛЕНИЕ 76

Гл. ас. д-р Елица Лазарова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ ТЕОРИЯТА
НА ОГРАНИЧЕНИЯТА В АГРОБИЗНЕСА 82

Гл. ас. д-р Явор Станев
СЕЛСКОТО И ГОРСКОТО СТОПАНСТВО
В КРАЙДУНАВСКИЯ РЕГИОН 91

Гл. ас. д-р Милен Динков
ИНОВАЦИИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНКУРЕНТНО
И ПРИОБЩАВАЩО ЗЕМЕДЕЛИЕ 97

Доктор по икономика Михаил Билев
ПРОБЛЕМИ И ВЪЗМОЖНОСИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ 105

Докторант Валери Велковски
ПАРЦЕЛАРНИТЕ ПЛАНОВЕ И ТЯХНАТА РОЛЯ
В АГРОУСТРОЙСТВЕНИТЕ МЕРОПРИЯТИЯ 114

Студент Веселин Иванов
СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ РАЗВИТИЕТО
НА ФАМИЛНОТО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО 123

Предприемачески инициативи и възможности за диверсификация в агробизнеса

Доц. д-р Теодора Филипова
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ТЪРГОВСКИ
КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 133

Доц. д-р Христо Сирашки
ТВОРЧЕСТВОТО В ИНОВАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ 139

Доц. д-р Галина Тодорова
СЕЛСКОСТОПАНСКАТА АВИАЦИЯ-АКТИВЕН ПОМОЩНИК ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В РЕГИОН ПЛЕВЕН 145

Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ПАЗАРА НА РАПИЦА 152

Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
ДОХОДИТЕ - НЕОБХОДИМОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА УСТОЙЧИВОСТ 158

Гл. ас. д-р Любка Илиева
ИЗСЛЕДВАНЕ ЗНАЧЕНИЕТО НА ТУРИЗМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 163

Гл. ас. д-р Венцислав Перков
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ЛОГИСТИЧНИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 170

Ас. д-р Любомира Тодорова
РЕЛАЦИЯ МЕЖДУ ЛОЗОВИТЕ НАСЪЖДЕНИЯ, ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО И ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ 176

Ас. д-р Павлин Павлов
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА АЛТЕРНАТИВЕН ТУРИЗЪМ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 182

Финансово-счетоводни аспекти и социално застрахователна защита в селското стопанство

Проф. д-р Андрей Захариев, д-р по ик. Ивайло Маринов
БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ ПО ПЪТЯ НА РАСТЕЖА И КОНВЕРГЕНЦИЯТА – СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ И ОЦЕНКА 191

Проф. д-р Атанас Атанасов
ЗЕМЕДЕЛСКИЯТ СЧЕТОВОДЕН ОТЧЕТ КАТО НЕОБХОДИМА БАЗА ОТ ДАННИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ 200

Доц. д-р Иванка Димитрова, д-р Диана Янкова
СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ КАЛКУЛИРАНЕТО И ОЦЕНКАТА НА ЗЕМЕДЕЛСКАТА ПРОДУКЦИЯ 208

Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
ПРОБЛЕМИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА КВОТИ ЗА ЕМИСИИ НА ПАРНИКОВИ ГАЗОВЕ.....216

Доц. д-р Диана Крумова
ВЪПРОСИ НА КОМПЮТЪРНОТО СЧЕТОВОДСТВО В СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ 222

Доц. д-р Венцислав Вечев
ОСОБЕНОСТИ ПРИ ОЦЕНЯВАНЕТО НА ПРЕДОСТАВЕНИТЕ ОБЕЗПЕЧЕНИЯ ОТ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ В БАНКИТЕ.....228

Ас. д-р Пламен Петров
РОЛЯТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР В СИСТЕМАТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА.....235

Докторант Станислав Шишманов
ПЛАТЕЖНО ПОСРЕДНИЧЕСТВО НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ ПРИ УРЕЖДАНЕ НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ И ДЪРЖАВНИЯ И ОБЩИНСКИТЕ БЮДЖЕТИ.....241

Маркетинг, дистрибуция и търговия със селскостопански продукти

Доц. д-р Пенка Горанова
РЕКЛАМНА КАМПАНИЯ НА ФИРМА “ЖИТАРА” ООД.....251

Доц. д-р Марина Николова
СЪСТОЯНИЕ НА ПАЗАРА НА ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 261

Доц. д-р Симеонка Петрова
ВЛИЯНИЕ НА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯТА НА АГРАРНОТО
ПРОИЗВОДСТВО ВЪРХУ АСОРТИМЕНТНОТО
ПРЕДЛАГАНЕ 273

Доц. д-р Петранка Мидова
ПАЗАРЪТ НА СЛЪНЧОГЛЕДОВО ОЛИО – АНАЛИЗИ
И ПЕРСПЕКТИВИ.....281

Доц. д-р Маргарита Шопова
СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЗЕМЕДЕЛСКА ПЛОЩ.....289

Доц. д-р Красимира Славева
СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ВЪВ ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ
НА БЪЛГАРИЯ СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКИ СТОКИ 296

Доц. д-р Любомир Любенов
СЕГМЕНТИРАНЕ ПАЗАРИТЕ НА ПЧЕЛЕН МЕД
В ОБЛАСТ РУСЕ.....304

Гл. ас. д-р Галя Георгиева
ВИДОВО МНОГООБРАЗИЕ НА БИОПРОДУКТИТЕ
В ОБЛАСТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 309

Доктор по икономика Георги Димитров
ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ ЗА БИЗНЕС ПРОГНОЗИРАНЕ
В АГРАРНИЯ СЕКТОР.....317

Докторант Александър Ангелов
УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАПАСИТЕ ОТ ДОСТАВЧИЦИТЕ
ВЪВ ВЕРИГИТЕ НА ДОСТАВКА В СЕЛСКОТО
СТОПАНСТВО 330

Студент Надежда Беновска
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ХИБРИДЕН СОРТ ЦАРЕВИЦА
КНЕЖА 509. НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОМЕНЯТ
ИКОНОМИКАТА 336

Информационни технологии в селското стопанство

Проф. д.ик.н Сергей Охрименко, доц. д-р Агоп Саркисян,
докторант Сергей Пянковский
ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРОЦЕСИТЕ
ПО УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ 347

Доц. д-р Светослав Илийчовски
АНАЛИЗ НА ДИГИТАЛНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ НА ЖЕНИТЕ
ПРЕДПРИЕМАЧИ В БЪЛГАРИЯ И АНГЛИЯ 354

Антоний Богданов
ИТ АВТОМАТИЗАЦИЯ В ЗЕМЕДЕЛИЕТО.....360

Екологизация и устойчиво развитие на селското стопанство

Prof. DSc. Shaban Nidal, Dr. Erika Andenna Dr. Kadhum Eman,
Dr. Luay Tailah
AGRONOMISTS JOB DON'T REDUCE NATURAL RESOURCES
TO MEET TODAY'S NEEDS WITHOUT COMPROMISING
THE NEEDS OF FUTURE GENERATION.....369

Доц. д-р Минка Анастасова – Чопева
РАВНИЩЕ НА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ
В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО 378

Доц. д-р Тихомир Личев
ДЕМОГРАФСКИЯТ ВЗРИВ“ И ГЛОБАЛНИТЕ КЛИМАТИЧНИ
ПРОМЕНИ.....386

Албена Симеонова, Пепо Петров
БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ - СЪЩНОСТ
И ПРОБЛЕМИ. САНКЦИИ, ДОБРИ ПРАКТИКИ
И ИНОВАЦИИ.....392

Гл. ас. д-р Емил Николов
ИНТЕГРИРАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА
ОТГОВОРНОСТ В ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ.....403

Гл. ас. д-р Иван Маринов
УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
В БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ
НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ 410

Гл. ас. д-р Десислава Алексиева
ИНТЕРЕСИ В УПРВЛЕНИЕТО.....417

Гл. ас. д-р Елена Йорданова
ЕКОЛОГИЧНА ОТГОВОРНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ 423

Докторант Валерия Николаева
ИНТЕЛИГЕНТНО ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА
ПРОИЗВОДСТВО НА КАРТОФИ.....428

Магистър Галина Мирчева
БАЛАНС МЕЖДУ ПРИРОДО-ЕФЕКТИВНО И МОДЕРНО-
ТРАДИЦИОННО СТОПАНСТВО
(по примера на смесено животновъдно-растениевъдно стопанство
в с. Петърница, общ. Долни Дъбник, обл. Плевен) 437

Студент Анета Врайкова
БИОРАЗНООБРАЗИЕТО И ПРЕХОДА КЪМ ПО-ЕКОЛОГИЧНА
ИКОНОМИКА 444

Студенти Радой Йосифов и Анета Врайкова
АНАЛИЗ НА ПРЕДЛАГАНИТЕ БИОПРОДУКТИ
В ХРАНИТЕЛНА ВЕРИГА БИЛЛА БЪЛГАРИЯ 450

Правни, исторически и социално-културни бариери на общата селскостопанска политика в Европейския съюз

PhD. Associate Professor Panagoreț Ioana, PhD. Associate Professor Panagoreț Dragoș, PhD. Lecturer Panagoreț Andreea
FOOD SAFETY POLICIES AND STRATEGIES IN ROMANIA 461

К.э.н., старший преподаватель Елена Сергеевна Шараг
ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЯ
АГРОСЕКТОРА УКРАИНЫ 472

Доц. д-р Маруся Линкова
ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИМПЕРАТИВИ И ФЛУКТУАЦИИ
В РАЗВИТИЕТО НА АГРОБИЗНЕСА 478

Доц. д-р Ирена Емилова
ЗА СОЦИАЛНАТА РОЛЯ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ..486

Доц. д-р Николай Марков, доц. д-р Светослава Стойчева
НЕРАГЛАМЕНТИРАНИЯ ТРУД – СОЦИАЛЕН ДЪМПИНГ
В ЖИВОТНОВЪДСТВОТО.....491

Гл. ас. д-р Надежда Цветкова
ПРЕЗДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЕЙНОСТТА
НА ЗЕМЕДЕЛСКИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛ-ПЧЕЛАР 502

Мирослав Маринов
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ
КООПЕРАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ЗАСИЛЕНА
КОНКУРЕНЦИЯ.....507

Доктор Георги Ангелов
ОЦЕНКА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО
НА ПОДХОДА ЛИДЕР ВЪРХУ МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ
ЗА ПЪРВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД НА ПРСР (2007-2013).....513

Докторант Боряна Георгиева
ОСНОВНИ АСПЕКТИ И ПРОБЛЕМИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ.....522

Докторант Росен Коцев
НЯКОИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПРОБЛЕМИ НА СЕЛСКИТЕ
РАЙОНИ В КОНТЕКСТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 529

Докторант Елена Ташкова
ДЕЙНОСТИ В РЕГИОНА НА ОБЛАСТ БЛАГОЕВГРАД/
ОБЛАСТНА ДИРЕКЦИЯ НА ДФ „ЗЕМЕДЕЛИЕ“ –
БЛАГОЕВГРАД 540

Докторант Цветан Марков
АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЕКТИТЕ НА
ИНДУСТРИАЛНА СОБСТВЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ 548

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

**СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО
И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО**

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

ISBN 978-954-23-1762-3

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

ВЛИЯНИЕ НА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯТА НА АГРАРНОТО ПРОИЗВОДСТВО ВЪРХУ АСОРТИМЕНТНОТО ПРЕДЛАГАНЕ

Доц. д-р Симеонка Петрова
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Резюме: *Изучаването на значимостта на специализацията на аграрните производствени структури е релевантно с определянето на базовите детерминанти на икономически ефективния бизнес. В това направление основната цел на настоящата разработка е да се разгледат и интерпретират основни теоретико-методологични постановки за същността и необходимостта от специализация на аграрното производство и върху тази база да се открояят проявленията на нейното въздействие върху величината на асортиментното предлагане.*

Ключови думи*: асортиментно предлагане, специализация, аграрни производствени структури.*

1. Въведение

Една от значимите детерминанти на икономическата резултатност на аграрните производствени структури е формираният брой производствени линии. Този брой в голяма степен предопределя равнището на специализация и диверсификация на производството.

Основната цел *на настоящата разработка е да се изследват и интерпретират базови теоретико-методологични постановки за същността и необходимостта от специализация на аграрното производство и върху тази база да се открояят проявленията на нейното въздействие върху величината на асортиментното предлагане.*

Изследователското внимание, което специализацията на аграрните производствени структури получава, се дължи на определени причини. Динамиката на пазарната среда налага гъвкави и оперативни решения. Една част от тях се свеждат до функциите по управление на асортимента, т.е. съсредоточаване върху икономическите прийоми на специализацията или диверсификацията.

2. Теоретична рамка на специализацията на аграрните производствени структури

В редица теоретични разработки се оценява значимостта на специализацията на аграрните производствени структури за икономическата ефективност на осъществявания бизнес. За тази цел се налага използването на методи за мултивариантен анализ, позволяващи ранжиране, обработка и анализ на данни, характеризиращи естеството на аграрните стопанства. Многомерността на данни предпоставя тяхното събиране от Националния статистически институт, отделни аграрни структури, научноизследователски институции, литературни и други източници.

Формираните производствени линии се дефинират като значима детерминанта на икономическите резултати на аграрните производствени структури. Броят на тези линии в голяма степен определя доколко разглежданото производство е специализирано или диверсифицирано, т.е. едно- или многопосочно насочено. В специализараната литература се отбелязва, че увеличаването на специализацията на производството е релативно с нарастването на предимствата от мащаба на дейността (Juszczyk, 2004). Получаването на тези предимства се свързва също с интензивността на използване на природните ресурси, което характеризира специализираното производство.

В специализираната литература прецизно се разясняват прилаганите в икономическата практика, включително и в практиката на разглежданите аграрни производствени структури, стратегии на асортиментно предлагане. В теоретичните проучвания на редица автори, сред които D. Lewison, M. DeLozier, J. Mason, M. Mayer, M. Салливан и Д. Едкок, изучаваното предлагане на асортимента се представя в зависимост от детерминиращите го свойства и конкретно от неговите ширина, дълбочина, наситеност, съгласуваност и рационалност. Както твърдят в своите разработки приведените теоретици, основната цел при разработване на асортиментните стратегии е предлагането на оптимален и целесъобразен брой стокови линии със съответстващ брой позиции във всяка линия.

В условия на висококонкурентна среда асортиментното предлагане следва да е в съответствие с търсенето и задържането на пазарните дялове. Специалистите в тази област предписват перманентно балансиране между стоковите линии и включения в тях брой артикули. Развитието по посока на разширяване или свиване на стоковите линии характеризира ширината на асортимента, а вариантното развитие на артикулите в една стокова линия очертава неговата дълбочина.

Решенията за развитие на асортимента в ширина, т.е. включване или изключване на определен брой стокови линии, е аспект на диверсификацията на асортиментното предлагане. Решенията за развитие на асортимента в дълбочина, т.е. увеличаване или респективно намаляване на асортиментните вариации в една стокова линия, се проявяват като стратегии на диференциация на артикулите. Чрез тях се постига усъвършенстване на утвърдени асортиментни стратегии.

Стремежът към специализация ограничава ширината и развива асортимента в дълбочина, а стремежът към универсализация разширява стоковите линии, като ги прави по-плитки и ограничава типовото разнообразие в тях. Базови съображения при стратегическите решения за асортимента са, че колкото по-развит и изграден е асортиментът в дълбочина, толкова по-пълно е предлагането за съответна стокова линия. Колкото по-развит е асортиментът в ширина, толкова по-минимални са пласментните рискове по отделни стокови линии. Даден артикул може да се включи в определена стокова линия или се преминава към нова стокова линия, когато това способства за увеличаване на обема на продажбите и печалбата. Тези съображения са в сила и при отпадане на отделни артикули от стоковите линии.

В проучваното направление изборът на конкретна стратегия на асортиментно предлагане от страна на аграрното предприятие следва да е в зависимост от неговите икономически възможности, както и от обхвата на обслужваните пазари. Удовлетворяването на потребителските изисквания и извличането на търсената икономическа изгода предопределят и обуславят възприетата стратегия на предлагане на асортимент. Формираният брой на стоковите линии следва да се детерминира от пазарното позициониране и трябва да съблюдава избраната степен на специализация.

Както потвърждава в своите постановки S. Juszczyk, въпросът е дали в допълнение към икономическите ползи, произтичащи от специализацията, съществува връзка между структурата на аграрното производство, асортиментното предлагане и въздействието на бизнес дейността върху качеството на природните ресурси.

Понастоящем отговорът на този въпрос е с особена важност, предвид нарастващото значение на аграрния сектор за доставките на обществени блага. В допълнение като значими непазарни функции на откроения сектор се посочват: опазване на биологичното разнообразие в селските райони, предотвратяване на деградацията на земята и почвата, подобряване на водните съотношения в земеделските райони, предпазване от ерозията на почвата (Chmielewska, 2010). Влиянието

на аграрното производство върху околната среда е с подчертана сила в районите на интензивно земеделие. По своята същност аграрното производство се определя като една от областите на икономиката, които главно чрез интензификацията на производството и увеличаването на производителността значително влияят върху естествената среда (Grethe, 2006). Още през 70-те години интензивното земеделие среща бариера, ограничаваща прекомерната употреба на средства за производство от индустриален произход, значителната концентрация и прекомерния мащаб на производството (Henning, 2008).

Както потвърждават в своите постановки изследователи, като Steebling, Maier, Legg (1998), в последващите години осъществяването на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз следва осигуряването на паритетен подход и равенство, политика по посока на устойчиво развитие, провеждана в съответствие със законите на природата. Това налага необходимостта да се намери начин за комбиниране на икономическата жизнеспособност на аграрните производствени структури с предпочитаните от тях дейности. Принципно твърдение относно постигане на преследваните финални резултати е владеенето на добра икономическа, финансова, техническа и пр. компетентност (Георгиева, 2018).

Поддържането на устойчивостта на аграрното производство и на неговата ефективност в области с интензивно земеделие изисква да се направят определени оценки. Тези оценки се свързват с това дали промените в структурата на аграрното производство в откроените райони могат да доведат до определени изменения, включително в асортиментното предлагане, повишаване на екологичната устойчивост и запазване на висока икономическа ефективност. По правило в условия на икономическа криза е много по-затруднено и усложнено вземането на решения, отнасящи се до търсените изменения (Маринов, 2018).

Изследователска задача на настоящата разработка е да се интерпретира доколко аграрните производствени структури, разположени в зони на интензивно земеделие със специализирано производство, постигат по-високи икономически резултати от тези с разнообразно производство, както и отговор на въпроса дали типът на специализация влияе върху асортиментното предлагане. Като се отчитат тези проблеми, следва да се изучава начинът, по който стопанствата оформят производствените си структури и влияят на растежа на икономическата устойчивост на районите, където осъществяват своята дейност. Това е особено важно за аграрната икономика като научна дисциплина, а също и за практиката на аграрния сектор.

По своята същностна природа специализацията на аграрното производство означава намаляване на разнообразието или увеличаване на производството на избран продукт, което е придружено от поддържане на производството на останалите продукти на непроменено ниво. Според теоретика *C. Potter,* работещ с вещина по тези въпроси, специализирано стопанство е това, което произвежда за продажба на пазара и за задоволяване потребностите на фермера и неговата фамилия един или два продукта или продукти, които представляват повече от две трети от крайното производство. Колкото по-малко продукти произвежда дадено стопанство, толкова по-тясно специализирано е то. Следователно пълната специализация се свежда до производството на един продукт (Wojtaszek, 1980).

Противоположна на специализацията на производството е неговата диверсификация, която е насочена към увеличаване на разнообразието от произвеждани продукти, въвеждане на нови продукти. Това води до създаване на многопосочно производство. Процесът на преминаване от диверсифицирана към специализирана форма най-често се дефинира като дългосрочен процес, защото това означава необходимост от инвестиране, модернизация, разбирана като техническа, технологична или организационна (Chylek, 2005). В постановките на цитирания изследовател се откроява, че например в Полша процентът на диверсифицираните стопанства е много голям и възлиза на около 63%, като за сравнение този процент в Германия е само 17%. По-високото равнище на икономическо развитие на дадена икономика благоприятства специализацията на стопанствата (Zielinski, 1985).

Прегледът на представените в специализираната литература становища на водещи изследователи позволява да се открояят най-често положителни ефекти от процесите на специализация, които детерминират икономическата ефективност на стопанствата, а именно:

• възможност за намаляване на единичните разходи чрез увеличаване на мащаба на производството и следователно нарастване на създаваната в стопанствата добавена стойност (Juszczyk, 2004);

• икономизиране на усилията, водещи до увеличаване на производителността чрез извършване на повтарящи се дейности, повишаване на точността, подобряване на теоретичните и практическите познания за специализацията, което води до намаляване на производствените разходи (Zielinski, 1985);

• разкриване на сравнителни предимства и повишаване на конкурентоспособността на специализираните стопанства;

• подобряване на изградената верига на доставки (Перков, 2018);

• промяна в структурата на разходите чрез ограничаване на тяхната универсалност и опростяване на организацията;

• повишаване ефективността на маркетинга и търговията със селскостопански продукти чрез намаляване на транзакционните разходи;

• по-нисък разход на материали в резултат на по-добър контрол на технологичните процеси (Grabowski, 1975).

В теорията се приема, че при традиционния подход опростяването на аграрното производство води до повишаване на ефективността на специализираните стопанства в сравнение с диверсифицираните. Същевременно следва да се означи основното предимство на разнообразното производство, посочено в литературата. То се свежда до дисперсията на възникващия риск от флуктуациите в цените на различните аграрни пазари. Това в определена степен гарантира, че във време на икономически спад диверсифицираната ефективност на аграрните производствени структури може да е по-голяма от тази на специализираните. При съвременните условия на аграрно производство в резултат на нарастването на значението му като обществен доставчик на стоки и стремежите на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз към устойчиво земеделие се обогатява традиционното възприемане на процесите на специализация и диверсификация на производството като определящи фактори за ефективността на стопанствата с тяхното въздействие върху асортиментното предлагане, околната среда и използването на природните ресурси.

3. Емпирични аспекти на специализацията на аграрните производствени структури

Съгласно изследване, проведено от отдел „Агростатистика“ при Министерство на земеделието, храните и горите, отнасящо се за 2016 г., се представят данни за разпределението на земеделските стопанства в България по класове икономически размер и типове земеделие: вж. Табл. 1. Типологията на стопанствата е изчислена в съответствие с Регламент за изпълнение (ЕС) 2015/220 при използване на стандартна продукция (СП’2013).

Както е видно от данните на Табл. 1., при специализираните стопанства се отчита висок относителен дял – 73,45%, а при смесените стопанства – с преобладаващо смесени култури, смесено животновъдство и смесени култури и животновъдство, измерваният дял е значително по-нисък – 26,22%. Анализираните данни имат социално-икономическа значимост и в голяма степен се резултат от прилаганите общоевропейска институционална рамка и селскостопанска политика.

Същевременно приведените данни отразяват възприетия в рамките на националната икономика модел на доминиране на специализираните над смесените стопанства, като по данни на ресорното министерство повече от половината от разглежданите стопанства са с икономически размер под 2 000 размер EUR.

Таблица 1. Разпределение на земеделските стопанства в България по класове икономически размер и типове земеделие през 2016 г.

Класове	Общо	Стопанства, специализирани в отглеждане на:					Смесени стопанства с преобладаващо:			Неклас-ифи-ци-рани стопан-ства
		Полс-ки култу-ри	Зелен-чуци, цветя и гъби	Трай-ни нас-саж-дения	Тре-вопас-ни живот ни	Свине, птици и зайци	Смесе-ни кул-тури	Смесено животно-въдство	Смесени култури и животно-въдство	
България	**201 014**	**47 991**	**7 295**	**23 966**	**61 327**	**7 075**	**6 567**	**13 356**	**32 778**	**659**
I	104 898	20 166	2 081	16 736	31 136	3 836	2 773	10 401	17 110	659
II	34 956	5 708	1 368	3 540	11 585	1 596	1 582	2 041	7 536	-
III	22 955	5 865	1 634	1 797	6 345	732	1 089	713	4 780	-
IV	13 746	4 279	1 099	886	4 701	254	565	143	1 819	-
V	8 248	3 450	362	384	2 992	128	239	30	663	-
VI	6 675	2 686	394	328	2 636	79	151	17	384	-
VII	3 967	1 891	220	175	1 309	75	91	4	202	-
VIII	2 676	1 601	89	92	540	130	48	4	172	-
IX, X, XI, XII, XIII и XIV	2 893	2 345	48	28	83	245	29	3	112	-

Източник: Отдел „Агростатистика“ при Министерство на земеделието, храните и горите, 2018.

Търсенето на зависимост между равнището на специализация на земеделските стопанства и икономическата резултатност налага анализиране на разпределението на отчетената обща стандартна продукция по класове икономически размер и типове земеделие. При съблюдаване на данни, обобщени и оценени от отдел „Агростатискика“ на цитираното министерство, се установява отчетлива тенденция на нарастване на общата стандартна продукция. Установява се, че през 2016 г. относителният дял на общата стандартна продукция, създавана от специализираните стопанства, заема превесна стойност, възлизаща на 91,22%, докато при втория изследван тип – смесените стопанства, изчисляваният дял е 8,78%, т.е. близо 9%. Постигнатият резултат следва да се обвързва с икономическия размер на земеделските стопанства. По правило процесът на концентриране на икономическа

мощ в изучаваните стопанства се предопределя от прага (в EUR) на диференцираните отделни класове.

Заключение

Въз основа на така направеното проучване може да се обобщи, че формираният брой производствени линии се превръща в една от фундаменталните детерминанти на икономическата ефективност на аграрните производствени структури. Определеният брой на изучаваните линии до голяма степен предопределя равнището на специализация и диверсификация на производството. В допълнение на икономическите ползи, произтичащи от специализацията, следва да се търси връзка между структурата на аграрното производство и стратегията на асортиментното предлагане.

ЛИТЕРАТУРА

Георгиева, Г. Процедури за възлагане на обществени поръчки. Сборник с доклади от Международна научнопрактическа конференция „Възможности за развитие на бизнеса – икономически, управленски и социални измерения“, Том I, АИ „Ценов“, Свищов, 2018, с. 291.

Маринов, И. Неравномерност между структурите на заетите лица и предприятията от сектора на търговията в България. Сборник с доклади от Международна научнопрактическа конференция „Възможности за развитие на бизнеса – икономически, управленски и социални измерения“, Том I, АИ „Ценов“, Свищов, 2018, с. 295.

Перков, В. Електронно интегриране на процесите във веригата на доставки в българските предприятия. Сборник с доклади от международна научна конференция „Търговия 4.0 – наука, практика и образование“, Изд. „Наука и икономика“, ИУ – Варна, 2018, с. 228.

Chmielewska, B. Sources of Income as an Indicator of Changes in the Farm Functions, Economics & Sociology, 2010.

Chylek, E. Proces modernizacji rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce, Wieś i Rolnictwo, № 3, 2005.

Grethe, H. Aspekte der Agrarpolitik, Agrarwirtschaft, 2008.

Wojtaszek, Z. Kierunki specjalizacji gospodarstw indywidualnych, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze, 1980.

Zielinski, D. Specjalizacja gospodarstw indywidualnych, Poznan: Panstwowe Wydawnictwo Rolnicze i Lesne, 1985.